

Gereformeerde volk ingang vonden en die z.i. den toestand der Gereformeerde Kerken gevaarlijker deed zijn dan zelfs in 1926. Vooral in zijn bekende redevoering op de Synode van Amsterdam betoogde Prof. Kuyper dat met groote kracht en ernst.

Onder die leerlingen, waarover Prof. Kuyper zoo bezorgd was, waren ook verschillende beschouwingen, de ziel des menschen betreffende, b.v. de onsterfelijkheid der ziel, het voortbestaan, de wederopstanding des vleeschens enz.

In „De Heraut“ heeft Prof. Kuyper meermalen op dien gevaarlijken toestand gewezen en ook noemde hij de kwesties en beschouwingen, die zijn onrust en bezorgdheid hadden gewekt.

Zoo lezen we in „De Heraut“ van 15 November 1936: dat de gevaren, die onze Kerken bedreigen, niet minder groot zijn dan in 1926 en veeleer een nog ernstiger karakter hebben aangenomen.

Het artikel, waarin hij dit schrijft, eindigt aldus:

Het zou te ver voeren, wanneer we wilden aantoonen, welke „meeningen“ of leergeschieden thans aan de orde zijn gekomen en hoe diep deze ingrijpen in het geestelijk leven, in onze belijdenis van God, in het Middelaarswerk van Christus, in de onsterfelijkheid der ziel en de wederopstanding des vleeschens, in de beschouwing der Kerk, van het genadeverbond enz. om het bewijs te leveren voor wat we schreven. Maar wie geen vreemdeling is in ons kerkelijk Jerusalem en ook weet, wat onder dit alles gist en woelt, zal waarlijk niet durven zeggen, dat het overdreven is, wanneer de stormbal wordt geheschen.

Ook in zijn jaaroverzicht over het kerkelijk leven in 1936 („Heraut“ van 3 Januari) noemt Prof. K. die leergeschieden en hij noemt ze ook daar zeer ernstig. Letterlijk schrijft hij:

Streng was die Synode waar ze optrad tegen politieke organisaties, wier beginselen ze veroordeelde, maar wat deze leergeschieden in den boezem onzer Kerken betreft, die veel ernstiger het leven onzer Kerken bedreigen, nam ze wel een groote behoedzaamheid in acht.

In het nummer van 24 Januari spreekt Prof. K. met name over de geschillen betreffende de ziel en hij beoogt daar, dat tegen de geloofswaarheid van de „onsterfelijkheid der ziel“

bezwaren worden ingebracht of voorstellingen worden gegeven, zelfs met een beroep op de Schrift, die niet anders zijn dan hernieuwing van zeer oude dwaalgevoelens, welke reeds lang door onze Theologen bestreden en afdoende weerlegd zijn.

Wat nu eigenlijk precies de afwijkingen zijn, die t.a.v. de leer der ziel de rondte doen, kan Prof. Kuyper evenwel niet precies zeggen:

Vraagt men echter, waarin deze afwijking bestaat en waaruit ze voortkomt, dan is het moeilijk daarvan een juiste omschrijving te geven. Men hoort wel van uitlatingen van predikanten, die zelfs op hun catechisatie zeggen, dat wat onze Catechismus leert in Zondag 22, dat onze ziel na dit leven van stonden aan tot Christus zal opgenomen worden, niet juist is, want dat de ziel met het lichaam sterft. Er zijn ook wel brochures verschenen, waarin deze onsterfelijkheid der ziel besproken en ontkend wordt. Voorts vermeldt wel, dat er predikanten zijn, die, wanneer men wijst op wat Calvijn in zijn Institutie daarover heeft geschreven, verklaren, dat Calvijn verouderd is en men, nu het nieuwe licht is opgegaan, met hem geen rekening meer heeft te houden. Maar dit alles zijn afgeleide boekskens, en waar de bron zelf een bedachtzaam zwijgen bewaart, is het niet zoo makkelijk aan te geven, welke bezwaren men tegen deze „onsterfelijkheid der ziel“ heeft. Misschien dat Prof. Hepp, die al wat hij aanvoert met citaten documenteert, hierover de noodige klaarheid kan geven. Ik kan slechts aanduiden, waarin die bezwaren bestaan.

Prof. Kuyper richt hier zijn blik dus vooral naar de „bron“, die „een bedachtzaam zwijgen bewaart“. Wat met die bron is bedoeld, is duidelijk, is ook door ieder begrepen! Prof. K. kon daar niemand anders mee bedoelen dan Prof. Vollenhoven en misschien ook Prof. Dooyeweerd, maar toch vooral den eerste, want deze had zich 't meest over deze kwestie uitgelaten. De heer Janse wordt, waar hier duidelijk gezinspeeld wordt op een brochure van hem, tot de „afgeleide boekskens“ gerekend.

Kort na dit artikel verschijnt brochure II van Prof. Hepp, handelende over voortbestaan, onsterfelijkheid en substantialiteit der ziel. Zoals ik reeds schreef in het bewuste artikel, worden daarin naast de meeningen van den heer Janse, vooral die van Prof. Vollenhoven inzake deze kwesties besproken en scherp veroordeeld. Minstens 12 maal wordt Prof. Vollenhoven geciteerd. En al deze citaten — misschien op één uitzondering na — zijn citaten uit Prof. Vollenhovens boek: „Het Calvinisme en de Reformatie der wijsbegeerte“. Trouwens dat kon ook niet anders, want behalve een verouderde, niet in den handel zijnde, brochure en een verslag van een bespreking op een referaat, is nooit iets anders gepubliceerd van Prof. Vollenhovens opinies inzake de betreffende kwestie, dan wat in dit boek is te vinden.

Wie dus Prof. Vollenhovens opinies inzake de ziel enz. veroordeelt, veroordeelt daarmee ook de gedeelten van het betreffende boek, die daarover handelen. Want die gedeelten zijn tot dusver de eenige, althans de enig-betrouwbare vindplaatsen van Prof. V's meeningen in dezen.

Hoe reageerde nu Prof. Kuyper op de brochure van Prof. Hepp, waarin ook voorkomt een breedvoerige tekening en afwijzing van Prof. Vollenhovens meeningen inzake de „ziel“? Prof. K. schrijft in „De Heraut“ van 7 Februari het volgende:

We kunnen de lezing van deze brochure niet warm genoeg aanbevelen. Ze is een meesterlijk betoog, zakelijk en wat de critiek betreft afdoende... deze brochure toont wel, dat de toestand ernstig is, veel ernstiger dan menigeen vermoedde of erkennen wilde.

Kon men nu dit oordeel anders opvatten dan een volkomen instemmen met Prof. Hepps critiek? Ook met diens critiek op Prof. Vollenhovens meeningen? Maar nog eens: critiek op diens meeningen is tegelijk critiek op het bewuste boek, op dat boek alléén, een andere „bron“ is er tot op heden niet voor. En kan men zeggen als een bepaald boek de eenige bron is voor zekere meeningen en men die meeningen mee verworpt; maar van dat boek heb ik toch niets gezegd! Een boek is toch geen bladen-bundel maar weergave, uitdrukking van meeningen.

En waar nu de zaken zoo stonden, kon het dan anders of we zetten het oordeel van Prof. K. over dat bewuste boek gepubliceerd in Febr. 1934 en dat we ons levendig herinnerden, naast wat Prof. Kuyper in Febr. 1937 zei van de meeningen en beschouwingen in datzelfde boek, en in dat boek alléén, verdedigd? Wie kan dat oneerlijk, onwaar noemen?

En nu zegt Prof. Kuyper wel, dat hij in 1934 niet alle bedenkingen noemde — maar kon, mocht ik veronderstellen, dat hij meeningen, waarover hij nu den stormbal hijscht en door welker verbreiding hij den toestand van nu ernstiger acht dan in 1926, bij een bespreking van een boek, waarin die meeningen gelanceerd worden, ongenoemd zou laten onder de bezwaren, die hij wel noemt?

Waar zoo de feiten zijn, durf ik met volle vrijmoedigheid aan iederen objectieven beoordeelaar de vraag voorleggen of mijn citeeren van Prof. Kuypers boekbespreking uit 1934 als onwaar, oneerlijk moet worden betiteld en woordgegochel mag worden genoemd.

„K Wil nog even opmerken, dat ik Prof. Kuyper in dat artikel nergens „weinig betrouwbaar“ heb genoemd. Duidelijk en klaar heb ik gezegd, wat m.i. de oorzaak was van die nare geschiedenis. Want ik eindigde: we denken het liefst aan een afschuwelijk misverstand. De wegneming van dat misverstand was méé het doel van mijn schrijven. „K Geloof, dat Prof. K. verkeerd was ingelicht, temeer omdat hij zelf schreef een juiste omschrijving van de geschillen moeilijk te kunnen geven en hij zelf ook gewaagt van geruchten, die tot hem doorgedrongen waren.“

„K Kom nu tot de tweede vraag, deze n.l. Heb ik juist en eerlijk geciteerd?“

Prof. Kuyper zegt duidelijk: neen. Hij verwijt mij, dat ik een ernstig bezwaar van Prof. K., door hem tegen het boek van Prof. Vollenhoven aangevoerd, heb weggelaten en dan natuurlijk, dat spreekt vanzelf, opzettelijk.

Inderdaad is het uitspelen van iemands lof op een boek met weglating van de critiek, als men iemands volledig oordeel over dat boek suggereert weer te geven, onwaarschijnlijke tactiek.

Maar van zoo iets was in het onderhavige geval in geen enkel opzicht sprake.

Ik zeelde reeds, dat ik in het bewuste artikel alleen de tweede brochure van Prof. Hepp besprak, dus alleen het oog had op de kwesties de ziel betreffende. En — 't is in het artikel van Prof. K. na te gaan — de critiek die ik heb weggelaten, is een critiek van Prof. K. op een beweren van Prof. Vollenhoven inzake de beide naturen van Christus! Maar daar ging het in brochure II en dus ook in mijn artikel gansch niet over. Met die critische opmerkingen had ik in dit geval niets te maken.

Maar nog duidelijker kan ik maken het volkomen overbodige van het citeeren van Prof. Kuypers geheele bespreking van het boek van Prof. V.

Men moet n.l. weten, dat het bewuste boek van Prof. V. verdeeld is in twee hoofddeelen. Een systematische en een historisch deel.

In het systematische deel bespreekt Prof. Vollenhoven de kwesties de ziel rakende. In het historisch gedeelte zegt hij een en ander over de beide naturen van Christus.

In brochure II haalt Prof. Hepp dan ook uitsluitend stukken aan uit dat systematische deel. Daarin vond hij de uitspraken, die hij zoo benadrukt achtte en daarom zoo scherp critiseerde.

Men voelt nu wel, dat ook ik alleen met dat systematische deel van Prof. Vollenhovens boek te maken had en eveneens alleen met Prof. Kuypers critiek op dat systematische deel. Wat Prof. K. over het historisch deel opmerkte (dus ook zijn critiek op Prof. V's beschouwingen inzake de twee naturen enz.), bleef volkomen buiten beschouwing, ja moest buiten beschouwing laten.

„Ging mij er niet om weer te geven wat Prof. K. over het boek als zoodanig zei — dan had ik alle opmerkingen en bezwaren moeten weergeven — neen 't ging er alleen om, uit te zoeken of Prof. K. in 1934 ook die groote ketterijen had ontdekt, waarover hij in 1937 verontrust was en waarvan hij de teekening, zoals die door Prof. Hepp ondernomen was, een meesterlijk, zakelijk betoog noemde, wat de critiek betreft afdoende en waarvan hij de lezing niet warm genoeg kon aanbevelen. Maar zie, al die dwalingen en fouten bleven destijds onvermeld.“

De critiek op het systematische deel door Prof. Kuyper uitgebracht, heb ik eerlijk weergegeven. Ook de beide bezwaren die hij daartegen inbracht, n.l. inzake de wet als grens tusschen God en kosmos en de beteekenis

van het begrip souvereiniteit, heb ik duidelijk genoemd. En daarom met een volkomen geruste conscientie geef ik mijn citeeren zoowel wat het geoorloofde als de juistheid er van betreft aan het oordeel van alle objectieve beoordeelaars over.

Maar nog iets wil ik opmerken over het bewuste artikel.

Ondanks het voor mij zeer pijnlijke, geheel zonder grond als oneerlijke woordgegochelaar te worden voorgesteld aan de lezers van „De Heraut“, is er toch iets in, dat mij zeer heeft verblijd, waarom ik er zelfs dankbaar voor ben. Want 't gaat mij tenslotte alleen om de zaak.

Maandenlang heeft Prof. Kuyper de meeningen óók van Prof. Vollenhoven gesignaleerd als diep ingrijpend in het geestelijke leven, in het Middelaarswerk van Christus, in de onsterfelijkheid der ziel en de wederopstanding des vleeschens enz. Prof. K. voelde zich verplicht den stormbal te hijschen, want het waren leergeschieden, die zeer ernstig het leven der Kerken bedreigden, oude dwaalgevoelens, welke reeds lang waren weerlegd. De toestand was veel ernstiger dan in 1926, veel ernstiger ook dan menigeen vermoedde of wilde erkennen.

Het was, volgens Prof. K. in „De Heraut“ van 14 Maart j.l., duidelijk genoeg gebleken, dat het volstrekt niet ging over meningsverschillen zooals ze in de kerk geweest zijn en die, mits ze binnen de grenzen der belijdenis blijven, ook geduld kunnen worden! Er behoefde na wat Prof. Hepp publiceerde (weer dus 't meegaan met Prof. Hepp en 't aanvaarden van diens beschrijving en beoordeeling als thans in hoofdzaak juist!) geen enkele twijfel meer te bestaan, dat deze opvattingen en met de Schrift en met de Belijdenis in strijd zijn. Letterlijk schrijft Prof. Kuyper:

We behoeven op de andere punten hier niet weer in te gaan, zooals de onsterfelijkheid der ziel en de vereeniging der beide naturen van Christus in eenigheid des Persoons. Maar dat het hierbij gaat om meningsverschillen of, zooals men ook wel gezegd heeft, om „philosophische duidingen“, die met onze Confessie niets te maken hebben, zal toch door geen enkel deskundige worden beweerd.

En — dit moeten we steeds vasthouden — verreweg de voornaamste „bron“ van deze „ketterijen“ was het boek van Prof. Vollenhoven: „Het Calvinisme en de Reformatie der Wijsbegeerte“. Voor de „afwijkingen“ inzake de ziel was het één der bronnen. Voor de „afwijkingen“ inzake de naturen van Christus de eenige.

Dit wetende, lezende, overwegende, komt er vreugde op als we het jongste artikel van Prof. K. lezen. Want na opgemerkt te hebben, dat verschil van inzicht, vooral waar het moeilijke, wetenschappelijke vraagstukken betreft, ook bij professoren, die de beginselen der Vrije Universiteit liefhebben, kan voorkomen en door het volk gedragen moet worden, zonder dat daardoor het vertrouwen in onze Universiteit behoeft verloren te gaan, vervolgt Prof. Kuyper:

Anders staat het natuurlijk, wanneer zulk een strijd een zoodanig principieel karakter zou aannemen, dat daaruit een conflict noodzakelijk zou moeten voortkomen. Dat dit thans het geval is, zou ik zeker niet gaarne beweren. De hoop blijft nog altoos, dat hier veel misverstand in het spel is, dat bij nadere bezinning kan worden opgelost.

Voor die woorden zijn we innig dankbaar. Ze effenen den weg naar een zuivere peiling van de verschillen. Ze brengen de kwestie naar juister proporties terug.

We hopen van harte, dat de stormbal eens door Prof. Kuyper aan de kerkelijke kusten geheschen, naar de tekenende opmerking van Ds Boeijsing van Haarlem, zal blijken alleen maar gehangen te hebben aan Prof. Kuypers eigen zielestrand; en dat straks de stormwaaerschuwingdienst van Bloemendaal zal seinen aan alle posten: attentieslein neer!

H.

C. V.

Groote Tudor-Figuren (Schetsen uit den tijd der Reformatie in Engeland en Schotland)

XII.

De Piraten-Koningin. Koloniale Expansie.

John Hawkins behoorde tot een reedersfamilie te Plymouth, aan wie het traditioneele „oog om oog, tand om tand“ ter zee (zie vorig artikel) niet vreemd was.

Plymouth ligt, zooals men weet, in Devon, in het Z. W. van Engeland. De mannen van Devon waren de beste zeelieden van het eilandrijk, en in die — op zee — zoo wetteloze tijden hadden ze een prachtig jachtveld aan den ingang van het Kanaal. Zij bouwden hun schepen van een slanker en vlugger type, dan in dien tijd de gewoonte was. En toen John Hawkins later een post ging bekleeden die iets leek op wat wij thans Minister van Marine zouden noemen, heeft hij niet alleen

de organisatie financieel — tevens het — kanonnen in

in 1588, zc Armada zo ter zee op enterde zo sprong aan de strijd in macht kon manskunst, een afstand zamerhand, zeeoorlog le waren de weg baan

Maar o wederwaars „sea-dogs“ Elizabeth c kelijk geste de avontur houding va op een geg wicht bood die door sc gelicht we Elizabeths voort uit c vattingen te de wettelo waarop ik te drijven i rivaal op l Uit alles zeeën een den tegens opgehanger terugkomst behaalde s heden der ze grooten om de afb duchten teg tochten ool bron van beths popu Augustus — vorst ooit dat ze niet danen. Zoo ten van he bruiken d en trachtl gang van door handi of door pl dan wist t macht tot ken. Maar dochter var in de uiter dictatoriale aan 't Park dan toevloe de geconfi Kerk, voor bezit, was Rome. De autocratische en partieu zij herhaa wat aan J zijn rust, kroon en l Een en heid en hi voorvader heerschappi gelijk afbr denden oc kwam, dat waren teg pathie van hebben.

Welk e schien het Walter R Engelsche van deelne bus I, in h was hij n Rusland e tijd maar dood vero werd onbe hij opgeslo beloofde b vinden in de Spanja lijk in bot van Zuid-goudmijn eisch van willige toe cobus I, c John H tijdens Ko de „wettig